

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 24. marca 1855.

List 24.

Na česa naj gospodar pazi, kadar dnar na pósito jemlje?

(Konec.)

Povedali smo od tega našim gospodarjem, kje naj si nikar ne izposojajo dnarja, in kakošnega dolžnega pisma naj nikar ne podpisujejo. Radi bi jim sedaj tudi še povedali, kje naj ga išejo na pósito, — al tega, kakor smo že rekli, nismo v stanju, ker to se ravna po mnogoterih okoljshinah, v katerih se tisti znajde, ki dnarja potrebuje. Vendar jim hočemo kaj malega nasvetovati, kar bi jim utegnilo v prid biti.

Dnar se izposoja ali od kakega premožnega moža, ali pa iz kake javne (očitne) dnarnice, posojilnice itd.

Moža najti, ki nam more in hoče kaj posoditi, je lože ali težje, kakor je kdo tu in tam bolj znan, in kakor se včasih ravno primeri, da zadene na človeka, ki ima dnarja odveč. Do tacega moža pa pridemo ali naravnost sami, ali pa po mešetarjih, ki nam pomagajo, da nam kdo kaj posodi. Pri taci mešetarjih, če niso pošteni ljudje, se je pa treba varovati, da za prijaznost, katero so nam skazali, ne terjajo prevelikega plačila, in za tega voljo je treba vediti, kaj postava o tem pravi. Po postavi ne sme mešetar, ali, če je tudi več mešetarjev, ne smejo vsi skupaj več za mešetarstvo terjati, kakor od 100 goldinarjev le 30 krajc. Kar čez to vzamejo, ali kar si pod katerim koli imenom čez to izgovore, je zoper postavo, ki take, če izposojevavec toži, s povračilom dvojnega zneska kaznuje.

Javnih, cesarskih ali ne cesarskih zalogov ali dnarnic je več, pri katerih se tudi včasih dnar na pósito dobiva, postavimo, posojilnice, hranilnice (šparkase), cesarske kase, ki imajo shranjene otroške dnarje, fare, ki imajo cerkvene dnarje itd.

Kjer koli se nam bo tedaj dnar na pósito dal, se bo treba z dolžnim pismom zavezati, da bomo činž odrajtovali in dolg ob izgovorjenem času povernili; v poroštvo tega se dolžno pismo na njivo, senožet, hišo ali kako drugo posestvo dolžnika vpiše (vtabulira). Le med posebno dobrimi znanci se kaj tacega ne terja. Ravna se pa v tem navadno tako, da upnik ne izroči dnarja dolžniku pred, dokler dolžno pismo ni vtabulirano. To je pa tudi potreba, zakaj upnik mora gotovost v rokah imeti, da je izposojeni dnar zavarovan (zažihran), ker na samo besedo, da na gruntu ali posestvu njegovem ni nobenega dolga ali da ga je le tako malo, da se novi upnik nima škode bati, se upnik ne mora zanašati, zakaj v tem, ko gospodar novega posojila iše, se zna kak drug upnik prenotirati na ravno tisto posestvo, in dolžnik še morebiti sam tega vedil ni.

Kakor tedaj dolžnik upniku ne more za zlo jemati, ako mu ne dá dnarja pred, dokler ni dolžno pismo v gruntne bukve vpisano, tako pa tudi upnik ne sme dolžniku zameriti, če on, dokler ni še dnarja zares prejel, od upnika terja, da mu dá nasprotni list, v katerem pravi, da v dolžnem pismu imenovanega zneska še odšteli, ampak da ga bo še le takrat, ko

bo dolžno pismo pravomočno vtabulirano. Taki nasprotni list je potreben dolžniku, sicer je v veliki nevarnosti, ako upnik ni pošten človek ali če nenadoma umerje in dolžno pismo v druge roke pride, ki se derže tega, kar je v dolžnem pismu zapisanega, čeravno zna biti, da dolžnik še ni dnarja prejel. V taci okoljshinah ni potem družega dokaza, kakor da se tistemu, ki na tako krivo dolžno pismo toži, razsodna prisega (Haupteid) naloži.

Kdor pa iz javnih cesarskih ali družih zalogov ali dnarnic dnar na pósito jemlje, večidel tek nasprotnih pisem ne potrebuje, ker je že zadosti, ako mu dotična kancelija pisanje v roke dá, da bo berž po vtabuliranem dolžnem pismu dnar prejel. Kdor iz kakošne taci dnarnic hoče dnarja na pósito dobiti, mora celi naj novejši izpisek (ekstrakt) iz gruntnih bukev in pa osnovo dolžnega pisma, kakor ga misli narediti, predložiti. Javni cesarski ali drugi zalogi izposojajo dnar le proti postavnemu zavarovanju. Postavna varnost kakšnega posojila pa se tista imenuje, kedar vsi na hišo že poprej vpisani dolgovi s tem novim dolgom vred polovice prave hišne vrednosti ne presežejo, — pri zemljiših (gruntih) pa, če ne presežejo dveh tretjin vrednosti. Javne (očitne) dnarnice pa ne posojajo rade dnarja na same hiše brez zemljiša, pa tudi na mline brez zemljiša ne.

Po „Now. kal. hosp. česk.“

Gospodarska novica.

Maslo iz ogeršičnega olja.

Važna novica posebno ob dragini je bila te dni na znanje dana v zboru dunajske obertnijske družbe. Gosp. dr. Heinrich je pokazal in zboru pokusiti dal maslo iz ogeršičnega olja, ki ga napravljaneka fabrika blizo Lipskega (Leipzig) na Nemškem. Po okusu je to maslo bolje kakor svinsko salo, in tako dobro kakor vsaka druga mast; tudi je dober kup, ker cent velja le 30 do 36 fl. Za pekarije je nek posebno pripravno; gosp. dohtar je obljubil prihodnjič zbor pogostiti z nekim takim pečivom.

Zdravilstvo.

Suhe češplje — krepko zdravilo.

Kdo bi bil mislil, da češplje, ki jih gospodar suši za vžitek doma ali za prodaj, imajo tudi tako imenitno zdravilno moč v sebi! „Saj to ni nič novega — se nam bo morebiti na to odgovorilo — to že vémo, da češpljevo vodo piti je dobro v marsikteri bolezni, in da češplje odperajo trebuh“. Al od tega ne bomo tukaj govorili; povedali bomo vse kaj družega, namreč da suha češplja, položena s svojo notranjo platjo, ali, kakor pravimo, s svojim mesom na rane, v katerih se divje meso napravlja (wildes Fleisch wuchert), je gotovše zdravilo kakor žgan galún ali kakošen drug razjediven lek. Ko bi se ne bili tega očividno prepričali, bi ne bili verjeli; ker pa smo s svojimi očmi to sedaj že večkrat vidili na bolnih

perstih, kjer se je divje meso delalo, in ker smo se tega celó prepričali na neki kopitni bolezni z divjim mesom, moramo to skušnje očitno na znanje dati, ker je pomoč gotova, hitra in tako dober kup. Po velikosti take rane z divjim mesom se položi ena ali več češpelj, ko je košica ven vzeta bila, z notranjo platjó na-njo in priveže, da na rani lepo ostane, in v kratkem se odpravi divje meso in lepa rana pokaže; če je treba, se vsaki dan obveže rana z novo češpljo. Gosp. Skalè je v ljubljanski živino-zdravnišnici skusil to tudi pri konji z neko terdovratno vtisko (Steingalle), zoper katero je popred mnoge mazila skušal, in ne more prehvaliti njene očitne moči.

Starozgodovinski pomenki.

Slovenščina v starem času.

Spisal P. Hicinger.

(Dalje).

3. Ali so Celti morebiti vse te narode zaterli o svojem prihodu?

Nekteri nemški zgodovinarji tako pišejo, kakor da bi po prihodu Galijanov nobenega sledú ne bilo od prejšnjih stanovavcov; zakaj v vsaki verstici skoraj se Celt ali Celtogerman imenuje ¹⁾. Vendar v resnici ni tako. Sicer rimski pisatelj Justin govori, da se je del Galijanov v Italii vsedel, ki je tudi Rim vzel in požgal, del pa je skozi ilirske strani prederl ter prejšnje stanovavce potkel, in se v Panonii vselil; dalje pa z mečjo besedo piše, da so Galijani Panonce ukrotili, in potem veliko let z bližnjimi narodi vojske imeli. Od Japodov pripoveduje greški pisatelj Strabon, da so bili narod namešan iz Ilirov in Galijanov, tedaj je starega življa še kak del ostal, in niso bili vsi pokončani. Od Noričanov piše zopet Juli Cesar, da so galijanski Boji njih veliko mesto Norejo zmagali, in Noričane v svojo zavezo vzeli; od Liburnov pa pripoveduje rimski zgodovinar Apian, da so tudi ilirski narod; oboji tedaj so se po prihodu Galijanov še obdržali, dasiravno so se mogli ptuji oblasti ukloniti ²⁾.

Po teh dokazih ostane tedaj le toliko gotovo, da Celti ali Galijani so si kot vladajoče ljudstvo sicer med povedanimi narodi veliko zemlje prilastili, da so semtertje poprejšnje posestnike tudi celoma pregnali, vendar jih pa ne popolnoma pokončali. Na Panonskem so setako vsedli Boji, Skordiščani in gališki Tavriščani; pri jadranskem morji pa so se mogli Japodi in Veneti umakniti Karnom, katerih ime se z galijanskimi Karnuti snida, dasiravno so utegnili še prejšnjih stanovavcov med-se vzeti ³⁾.

Sicer pozneji greški pisatelj Zosim retiške in noriške vojake sploh imenuje celtiške legije; pa ta beseda malo razloči, ravno tako kakor ime nemške čete za Slovence in Čehe, ali ogerske čete za Slovake in Serbe sedanji čas. Ravno tako tudi nima važnosti Strabonov izrek, da stari greški pisatelji so vse severne narode z imenom Skitov in Kelto-skitov obkladali. Verh tega je pomniti, da je dakogetski kralj celtiške Boje in Tavriščane celoma pokončal, da so po tem stari stanovavci spet moč dobili, kar se tudi v bojih Panoncov z Rimljani dobro pozuva ⁴⁾.

4. Kako je stala sedanja slovenska zemlja ob času Rimljanov?

Vse te narode, kateri so nekdanji čas med jadranskim morjem in Donavo stanovali, so časema mogočni Rimljani

podjarmili. Do leta 220 pr. Kr. je bila vsa severna Italija v rimski oblasti, toraj z Galijani vred tudi Veneti, in pred ko ne Karni; Aquileja je leta 183 jela biti rimsko naselišče, in Istrija s kraljem Epulonom je bila leta 173 zmagana. Del Japodov v primorski strani je bil leta 128 ukroten, in vstali Istrijani in Karni leta 117 upokojeni. Ostale Japode v Snežnikih je Oktavijan August leta 137 zmagal; Liburni, Panonci in Noričani so bili dalje do leta 15 pr. Kr. pod rimsko gospodstvo prišli; dasiravno so Liburni z Dalmatinci vred in Panonci po tem še večkrat zoper rimsko oblast vstali, so bili vendar do leta 8 po Kr. popolnoma pomirjeni. Rimljani so podjarmenim narodom svoje postave in naredbe prinašali, so jim davke po svoje nakladali, so iz njih naselnike in vojake jemali, so med nje tudi svoje naselnike in svoj jezik vpeljevali; vendar narodov samih niso celoma pokončali, ne narodnih lastin popolnoma zaterli. Po tem takem so se živiji starih narodov zamogli vès čas rimskega gospodstva v naših straneh ohraniti ¹⁾.

Meje teh narodov in njih dežel med seboj se v rimskem času dosti natanko popisane nahajajo, in ne bode napáčno jih tukaj ob kratkem pojasniti, in pristaviti tudi druge znamenite reči.

a) Norikum je segal v zahodu do Ina, v severji do Donave, v izhodu se je dotikal Panonije, in v jugu tudi Panonije in Italije. Med Panonijo in Norikom so hribje „Mons Cetius“ imenovani, delali naravno mejo; ti hribje se začenjajo z goro Kahlenberg poleg Dunaja ali Beča, in se končavajo na Kranjskem. O njih stanji pa pisatelji niso enake misli. Muhar jih skozi Štajarsko vleče pri Bruku čez Muro in potem do koroške meje, od tod pa čez Pohorje na izhodno stran Celja; sploh pa jih zemljopisci devajo po sredi Štajarskega na izhodno stran Mure, in po tem na Plač, kar je bolj verjetno, ker Plini mesto Flavia Solva, ki je po novih dokazih Lipnica, še k Noriku prišteva. Dalje Linhart in Muhar konec teh hribov devata v gore na kranjski in štajarski meji, Schoenleben pa sodi na hribe poleg Save in potem na Šmarno goro nad Ljubljano; to je tudi bolj verjetno, ker greški pisatelj Ptolemej konec hriba „Mons Cetius“ ravno na tisto zemljopisno stopnjo deva, kakor Emono, in ker on in zgodovinar Zosim pravita, da je Emona prav na koncu Panonije stala pod Norikom. Med Norikom, Panonijo in Istrijo pa je dalje mejo delal hrib Carvancas, za ktere ga tudi pisatelji niso edini. Linhart in Muhar ga iščeta na kranjski in koroški meji, Schoenleben pa v hribih na zahodni strani od Ljubljane, kakor ga tudi Ptolemej piše od Emone naravnost proti zahodu, to so ravno hribje med Verhniško ravnino in Loško dolino, kateri se pri Logatcu in Planini s Hrušico, in dalje s Krasom sklepajo, ktere hribe Ptolemej pozneje imenuje pri italijanski meji z imeni Oera in Carusadius ²⁾. Enako gosp. Terstenjak te meje določuje, samo da jih natanko ne dokazuje ³⁾.

Od sedanje slovenske zemlje je po takem pod Norikum spadala Koroška, v južni strani Štajarska na zahodni strani Plača, Pohorja in Voha, in Kranjska na gorenski strani razun Ljubljane; pa v tretjem stoletji je bila italijanska meja do hriba „Mons Adrans“ stegnjena, potem se je vsa gorenska kranjska, in od koroške pred ko ne kanalska dolina k Italii štela ⁴⁾. Stanovavci poleg Drave so se sploh imenovali Ambidravi; Sevaces pa blezo niso pri Savi iskati, ker jih Ptolemej v svojem zemljopisu v severji pri Ambisontih stavi; stanovavci poleg Save pa so pred ko ne tisti, kateri so pri pisatelji Prokopii Suabi pisani. Večje mesta v tem delu so

¹⁾ Muhar „Gesch. d. Steiermark“ I. Bd. Koch „Celtische Forschungen, Judenburger Antiken“.

²⁾ Justin. I. XXIV. Strabo I. V. Caes. bell. gall. I. I. 5. Appian. bell. illyr.

³⁾ Fasti triumphales. Strabo I. VII. Liv. I. V.

⁴⁾ Zosim I. II. Strabo I. XI. VII.

¹⁾ Glej o tem Linhart „Gesch. v. Krain“, Muhar „Gesch. der Steiermark“ in Ankershofen „Gesch. v. Kärnthen“.

²⁾ Ptolem. Geogr. I. II. 14. Zosim. I. V. 29.

³⁾ Dav. Terstenjak „O Noriku in Noreji“. Novice 1854 str. 6.

⁴⁾ „Itinerarium Hierosol“. Herodian. I. VII. 4.